

Kupán Árpád

Szabdk m vesek Nagy radon

KUPÁN ÁRPÁD

**Szabadkőművesek
Nagyváradon**

– Történelmi jegyzetek –

A borítón a nagyváradi László király páholy jelvénye.

A könyvet lektorálta **Bíró Béla**.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**

KUPÁN ÁRPÁD

**Szabadkőművesek Nagyváradon: Történelmi
jegyzetek** / Kupán Árpád; pref.: Bíró Béla. - Oradea:
Nagyváradi Ady Társaság, 2004

Bibliogr.

Index

ISBN 973-85875-6-5

1. Bíró Béla (pref.)

Várad, a világ közepe

Kupán tanár úr könyve, bár formailag pusztán a nagyváradi szabadkőművesség történetét tárja elénk, lényegében Nagyvárad újkori történetének tömör és érdekfeszítő összefoglalása is egyben. A város történetének legfontosabb, mondhatni, meghatározó mozzanatát egészen az impériumváltásig, amikor más történelmi erők vetődnek felszínre, és csaknem egy évszázadra kibillentik egyensúlyukból a sok évszázados folyamatokat, éppen a szabadkőművesség által képviselt liberális-kozopolita irányzatok és az ultramontán konzervativizmus párharca jelentette.

Mindkét irányzatnak nagyon erős állásai vannak a városban, az összecsapások tehát itt a leglátványosabbak és a legszenvedélyesebbek. Nagyvárad a 19. század végén és a 20. század elején Kelet-Közép-Európa szellemi küzdelmeinek egyik középpontja. Cseppben a tenger. Így aztán a váradi szabadkőművesség történetének felelevenítése elkerülhetetlenül ezeknek a küzdelmeknek a krónikája is. Kupán Árpád pedig kitűnő krónikás. A „résztvevő” hitelessége, a kutató szenvedélyes kíváncsisága, a szabadkőművesség eszméivel rokonszenvező narrátor elfogódottsága mind-mind tetten érhető a szövegben. Igaz, mindezeket a tények iránti tisztelet, a hipotézisek, mítoszok, rejtélyek tudatos kerülése tartja egységben.

A szöveg a történeti tudat krónikus hiánytüneteivel küszködő olvasó rendelkezésére bocsátja a „történet” megértéséhez legszükségesebb történettudományi fogódzókat is, és minden esetben az elsődleges forrásokra, a szabadkőművesség fennmaradt dokumentumaira és főként a korabeli sajtó közleményeire hagyatkozik.

Ítélni semmilyen vonatkozásban sem ítélik, bár a szöveg horizontján a történet végkifejletének körvonalai is földerengenek: a tanácsköztársaság, a holokauszt és a kommunista diktatúra. Az egymással szemben álló politikai alternatívák már eleve magukban hordják az

elfajulás csíráit. Már a történet kezdetén nyilvánvaló, ha a Monarchiában körvonalazódó liberális demokrácia nem lesz eléggé erős ahhoz, hogy a szemben álló ideológiákat és kulturális preferenciákat működőképes politikai közösségben integrálja, mindkét oldal ön- és közveszélyes törekvések forrásává válhat. Nem beszélve a nemzeti problematikáról, melynek megoldatlansága (a társadalmi konfliktusokkal ötvöződve) szintén veszélyes gyúanyagot kínál.

Hogy mi lehetett volna a Monarchiából, Magyarországból, Kelet-Közép-Európából, ha a történeti fejlődés a szabadkőművesség által képviselt modernizáció és a konzervatívok által képviselt hagyomány konvergenciájának irányában hat, ha sikerül a valódi konszenzusos politizálás alapjait megteremteni, ma már aligha tudhatjuk meg. De hogy Európa határát nem most kellene óriási áldozatok, közel százestendős katasztrófasorozat, jobb- és baloldali diktatúrák, vérontások, nemzeti gyűlölködés és sorozatos gazdasági összeomlások árán keletre tolni, az bizonyosra vehető.

Az utóbbi években kevés meggondolkodtatóbb szöveget olvastam, mint ez itt.

Bíró Béla

Eligazító szavak az olvasóhoz

A szabadkőművesség fogalmához ma sok olyan jelentés tapad, amely a mozgalom ellen folytatott támadások következtében alakulhatott ki. Csak kevesen ismerik a mozgalom valós történetét, célkitűzéseit, múltbeli és jelenlegi tevékenységét.

Az ellene folytatott harc – melyet nem sokkal a megszületése után a pápaság indított el, majd az első világháború után létrejött jobb- és baloldali totalitárius rendszerek teljesítettek ki – meglehetősen negatív képet alakított ki a mozgalomról. Napjainkban a „szabadkőműves” valóságos szitokszó, elítélő jelző, azokat illetik ezzel a kifejezéssel, akiket veszélyes összeesküvőnek tartanak, vagy azokat, akik veszélybe sodorják az emberiséget. Sokan a szabadkőművességben a titokzatosságot, a szervezet zárt jellegét tartják misztikusnak, mögötte valami rossz szándékot sejteneek, ezzel magyarázható távolságtartásuk.

Mivelhogy múltunknak és történelmünknek, valamint mai világunknak is része, a szabadkőműves-mozgalmat illendő megismernünk, hogy valós képet alkothassunk róla.

Nagyvárad a 19. és 20. század fordulóján jelentős szabadkőműves-központ volt. Az itt működő szabadkőműves-páholyok fontos szerepet játszottak a város szellemi-kulturális, társadalmi-szociális életében, de az országos mozgalom fejlesztésében is.

Kutatásaim célja az volt, hogy feltárjam, miért alakult ki ez a mozgalom városunkban, kik voltak az elindítói, milyen célkitűzéseik voltak, mit valósítottak meg ezekből. Nem volt szándékom a szabadkőművességet megvédeni vagy népszerűsíteni, de megvádolni, leleplezni sem. Ezért mellőzöm a szabadkőműves rítusok, szertartások, avatási ceremóniák leírását is, részben mert ezek fokozatosan leegyszerűsödnek, eltűnnek, másrészt csak külsőségek, nem lényeges részei a történetnek.

Céljaimat úgy próbáltam megvalósítani, hogy felkutattam azokat a hiteles és megbízható forrásokat, amelyek a témához kapcsolódtak, ezeket sorakoztatom fel, idézem legtöbbször szó szerint, hogy az olvasó tárhassa fel, kik voltak, mit alkottak, mit tettek a nagyváradi szabadkőművesek.

Forrásanyagként elsősorban a szabadkőművesek által készített, megfogalmazott beszámolókat, jegyzőkönyveket, feliratokat, köriratokat, állásfoglalásokat használtam fel, amelyeket a felettes hatóságukhoz, az országos Nagypáholyhoz, illetve a testvérpáholyokhoz küldtek. Ezek a dokumentumok a budapesti Magyar Országos Levéltár anyagában találhatóak és kutathatók. A helyi levéltárban a mozgalomra vonatkozó dokumentumokat nem őrizték meg. A szabadkőművesek által kiadott újságok-folyóiratok: a *Hajnal*, a *Kelet* és a *Dél* című periodikák, valamint a két nagyváradi páholy által a tagok számára írott s megjelentetett könyvek-brosúrák szétszórattatásuk miatt nehezen hozzáférhetőek. A *László király páholy* (1876–1920) fennállása alatt harmincegy ilyen könyvet adott ki, míg a *Bihar páholy* (1913–1937), mely rövidebb ideig működött, csupán kettőt. Ezek a kiadványok javarészt az Országos Széchényi Könyvtárban lelhetők fel. Forrásanyagul szolgáltak még a helyi lapok, néhány országos kiadvány (*Világ*, *Huszádik Század*), melyek elvétele hírt adtak a szabadkőművesakciókról, illetve egyes páholytagok maguk is újságíróként vagy külmunkatársként közöltek írásokat, melyekből megismerhető nézőpontjuk, állásfoglalásuk és tevékenységük.

Ha valaki kellő türelemmel és empátiával olvassa a korabeli dokumentumokat, meggyőződhet arról, hogy igaztalan az a kép, amelyet a szabadkőművesség ellenzői, ellenfelei alakítottak ki és terjesztettek el a mozgalomról.

Kupán Árpád

I. A szabadkőművesség – a legvitatottabb, a legellentmondásosabban megítélt szervezet

Megjelenése óta a szabadkőművességet számos titok övezte, sőt eredete is a távoli ködös múltba merül. A titok megfejtéséhez csak úgy juthatunk el, ha megismerjük történetét; azt, hogy kik és milyen céllal hozták létre, milyen fejlődésen, viszontagságokon, küzdelmeken ment át a századok folyamán, hogyan változott, alakult a társadalomban betöltött szerepe, hogyan lett a világtörténelem legnagyobb és leghíresebb (hírhedtebb) szervezetévé.

Könyvtárnyi irodalma van a szabadkőművességnek, de ez nagyon ellentmondásos, mint ahogy maga a szervezet is kezdettől fogva ellentmondásos reakciókat vált ki a kívülállókból. Ennek fő okai a titkos, diszkrét és zárt jellege, okkultizmusa, rejtelmes szertartásai, furcsa szokásai, a hagyományokhoz való ragaszkodása. Mindezek a kíváncsiság és a félelem keverékét váltják ki a kívülállókból; a féktelen vágyat a titkok megismerésére és az ismerentől való félelmet is. Tagadhatatlan viszont mindig gyakorolt elbűvölő ereje és befolyása, a lenyűgöző történelmi útja, filantropikus hagyománya, amellyel nemcsak elragadtatást, elismerést, de féltékenységet, sőt határtalan gyűlöletet is kiváltott. Elmondhatjuk, hogy ma is hat, ma is számos hívet vonz, sokszor hallani elképesztő feltételezéseket, amelyek jelentős politikai eseményt a szabadkőművesekkel hoznak kapcsolatba, vagy egy közismert személyiségről kijelentik, hogy szabadkőműves. (Például Horn Gyuláról állítják ezt egyesek, míg mások egy közismerten jobboldali, nemzeti és vallásos személyiségről ugyanezt mondják.)

A szabadkőművesség eredetéről egész sor legenda kering. Ezek az ősi Egyiptomba, Mezopotámiába, az ókori Görögországba viszik vissza a kezdeteket. A legrégebbi hagyomány a héber király, Salamon idejéből eredezteti a szabadkőművességet; a legendás templomépítő Hiram haláláról szóló történet a szervezetbe való felvétel ceremóniáját idézi fel még napjainkban is. A felavatandó maga Hiram, akit hármas halállal pusztítottak el a mestertitkot megszerezni akaró összeesküvők, s e hármas halálból feltámadva lesz szabadkőműves. Azért is nevezik a szabadkőműveseket az özvegy fiainak, mert Hiram is özvegyasszony gyermeke volt.

A szabadkőművesség történetíróinak egy része a szervezet közvetlen elődei között tartja számon a katolikus egyházi lovagrendeket: a templomosokat (Templarius) és a johannita lovagrendet. Mindkettő a keresztes hadjáratok idején keletkezett, s nagy vagyonra és befolyásra tett szert. Még közvetlenebb kapcsolatot vélnek felfedezni a szabadkőművesség kezdetei és a Rózsakeresztes Rend vagy társaság között. Ők voltak a rejtett tudományok utolsó nagy mesterei, az aranycsinálók és mágikus orvosok.

A rózsakeresztesek (latin Rosicruciani; német Rosenkreuzer) különben tisztázatlan eredetű, misztikus jellegű, titkos szervezet volt. Nevét a társaság állítólag a 14. században élt Christian Rosenkreuzról kapta, aki a hagyomány szerint keleti útja során tanulmányozta az arab természet-tudományokat és tájékozódott a titkos tanokban (mágia, kabala) is. Európába visszatérve alapította meg a rózsakeresztesek rendjét, melynek a középkori források szerinti célja a betegek ingyenes gyógyítása, jótettek végrehajtása, egyénileg pedig az erényesség volt. Az aranycsinálást nyíltan nem említik, de burkolt és homályos célzások alapján feltételezhető, hogy már akkor is foglalkoztak vele. A 18. századi új eszmék megjelenése, a természettudományos érdeklődés elterjedése, racionálisabb, de ugyanakkor a misztikum iránt fogékony légköre kedvezett a rózsakeresztesek rendje fellendülésének, és annak, hogy egy időre nemcsak ideológiailag, hanem szervezeten is összekapcsolódjon mozgalmuk a szabadkőművességgel. Ekkor, a szabadkőművesség harmadik, skót fokozatának elérése után vették fel a rózsakeresztesek társaságába a szabadkőműves testvéreket. Most már a rózsakeresztesek legfőbb ténykedése az alkímia felé fordult, az életelixír és a bölcsek kövének előállítására, illetve megtalálására. Magyarországon a két mozgalom az 1770-es években találkozott, amikor a szabadkőműves-páholyokban a titkos tudományok kerültek sok helyen előtérbe, s nem egy páholy a kevés beavatott laboratóriumává vált. A legismertebb magyar rózsakeresztes az erdélyi származású testőrő, Báróczi Sándor (1735– 1809) volt. Mindenesetre a rózsakeresztesek kísérletezéseikkel hozzájárultak a kémia és az orvostudomány fejlődéséhez. Mozgalmuk a 19. század elejére háttérbe szorult, majd eltűnt.

A rózsakeresztesek jelképeiket nagyjából a templomépítés köréből vették, s kapcsolatban álltak a kőművesekkel és kőfaragókkal.

Ám a legtöbb történetíró elveti a legendákat és a misztikus történeteket, s a szabadkőművességet a templomok és katedrálisok építőinek céheiből eredezteti. Ezek nagy tudást igénylő mesterségüket királyi művészetnek nevezték, s szakmájuk titkait féltékenyen őrizték. Szakmai összefogataikat a templom mellett lévő felvonulási épületben, a páholyban tartották, itt őrizték szerszámaikat is. Az egyházi és világi hatóságok különféle kedvezményekben részesítették, ezért nevezték szabad

kőműveseknek őket. A tényleges építőmesterek, az operatív kőművesek egyre nagyobb egységekbe – főpáholyokba tömörültek, s ünnepélyes ceremóniáik, misztikus rítusaik praktikusán a mesterség fogásainak titokban tartását szolgálták. A 16. század végén, a 17. század elején az építészetben pangás állt be, a céhek hanyatlásnak indultak. Ekkor új tagokat vettek fel a tekintélyesebb polgárok köréből, főleg olyan személyeket, akiket a filozófia, a természettudományok és a művészetek vonzottak, köztük számosan a Rózsakeresztesek Társaságának tagjai voltak. Őket spekulatív kőműveseknek vagy befogadottaknak nevezték. A rózsakeresztesek bevitték a páholyokba saját jelképeiket, szertartásaikat, s bevezették a magasabb fokokat. Eredetileg csak három fok volt a szabadkőműveseknél: inas, legény és mester, míg a rózsakeresztesek hatására egyes páholyokban különböző magas fokú filozofikus rendszereket vezettek be. Előbb csak négy felsőfokot használtak, majd az ősi skót rítusú szabadkőművesek 33–77, sőt 99 fokot különböztettek meg.

A szabadkőművesség valódi története Angliában kezdődött az 1700-as évek elején; abban az országban, mely elsőnek lépett a modern polgári fejlődés útjára, ahol először valósult meg a társadalmi munkamegosztás a szakmákon belül is. Ez a céhek felbomlásához vezetett. A régi életformát már csak a hagyományörzőnek nevezhető spekulatív szabadkőművespáholyokban ápolták jobbra középosztálybeli értelmiségiek, tekintélyes polgárok. Ők már nem a páholyok nevezett felvonulási épületben gyülekeztek, hanem vendéglők, kocsmák termeiben. 1717-ben négy londoni páholy elhatározta, hogy közös szervezetet teremt, vagyis nagypáholyt hoz létre egy nagymester vezetése alatt, s ezáltal egységes vezetésű szabályos szervezetté alakultak. 1723-ban James Anderson skót lelkész kidolgozta a szabadkőművesek alapokmányát, törvénykönyvét a következő címmel: *A szabadkőművesek alkotmánya. Tartalmazza e nagyon régi és tiszteletreméltó testvéri szövetség történetét, kötelességeit, szabályait stb. a páholyok használatára. (The Constitutions of the Free Mansons. Containing the History, Charges, Regulations & c. of that most Ancient and Right Worshipful Fraternity. For the Use of the Lodges.)* Ez az alkotmány – bár idővel néhány naiv fejezetét törölték – lényegében máig alapja a páholyok felépítésének és működésének. Az alkotmány egyik legfontosabb része a *Régi kötelmek* első fejezete, mely tisztázza a szabadkőműves viszonyát Istenhez és a valláshoz a következőképpen: „A Kőművesnek ebbeni mivoltából fakadó Kötelessége, hogy engedelmesskedjék az Erkölcsei Törvénynek; és ha helyesen érti művészetét, soha sem lesz belőle ISTENTELEN, Ostoba Ember, sem hitetlen Szabad Gondolkodó. De míg a régi Időkben a Kőművesek minden Országban arra voltak kötelesek, hogy annak az Orzágnak vagy Nemzetnek a Vallását kövessék, amelyben éltek, akármilyen is lett légyen az, most alkalmasabbnak véljük csak annak a Vallásnak a követésére kötelezni őket, amelyben minden Ember egyetért, meghagyván kinek-

kinek a maga különös Vélekedését, legyenek tehát jó és igaz Férfiak, a Becsület és a Tisztesség Emberei, bármely Félékezet vagy Meggyőződés különböztesse is meg őket egymástól; ezáltal a Kőművéség az Egyetértés Középpontjává és az egyeztető igaz Barátság Eszközévé válik olyan Személyek között, akik különben Távol kényszerültek volna maradni egymástól.”¹ (Szándékosan közöljük a korabeli fordítás szövegét, elkerülve a mai nyelvezetre való átírását, mert így jobban kifejezi a megfogalmazó szándékait. A sajátos helyesírás viszont a lényeg kiemelését szolgálja.) Ez a szakasz bizonyíték arra, hogy az első nagypáholy alapítói össze tudták egyeztetni koruk és az angol nép vallásos érzését az egyén lelkiismereti szabadságával.

A második szakasz meghatározza a szabadkőműves kötelességét házájával és a hatóságokkal szemben: „A szabadkőműves békés alattvalója a polgári hatóságoknak, ... nem szabad részt vennie a béke vagy a nép jóléte ellen intézett felkelésekben és összeesküvésekben...”

Majd a következő szakaszok szabályozzák a páholyok működését, azt, hogy kik lehetnek páholytagok, kiket választhatnak vezetőknek, melyek a tagok jogai és kötelességei. A törvénykönyv szerint „minden szabadkőművesnek valamely páholyhoz kell tartoznia, ahol összejönnek és dolgoznak. Csak jó és hű férfiak lehetnek páholytagok, akik szabadon születtek, érett és értelmes korúak. Nem lehetnek páholytagok jobbágyok, nők, erkölcstelen, rossz hírű férfiak.” A vezetők kiválasztása csak az igazi értékek és egyéni érdemek alapján történik. Tiltják bevinni a páholyba a civakodást, veszekedést, még kevésbé a vitatkozást a vallásról, népekről, az állam kormányzásáról, a politikáról.² Az Alkotmány három fokot írt elő, ezzel is kifejezve ragaszkodását a régi kőműves céhek hagyományaihoz: „Az angol szabadkőművéség napjainkig megőrizte különleges szerepét; szervezője, terjesztője, őre, bizonyos értelemben mércéje lett a szabadkőműves elvek és munka tisztaságának” – írja a téma legszakavatottabb magyarországi ismerője, L. Nagy Zsuzsa történészprofesszor *Szabadkőművéség a XX. században* című könyvében.³

Az Anderson-féle Alkotmányban megfogalmazott eszmék viharos gyorsasággal (s többnyire angol közvetítéssel) terjedtek egész Európában és Észak-Amerikában, sőt még Indiában is. A szabadkőművéség tanaival és szervezeteivel a kor szükségleteire kínált választ, segítette az új gondolatok, célok terjedését. Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a polgárosodás előmozdítását, az új társadalom kialakulását segítette, s összekapcsolódott a felvilágosodás mozgalmával. A felvilágosodás eszméi behatolva a páholyokba céltudatossággal ruházták fel az addig merev és csupán formalitásoknak élő páholyokat. Erre a belső fejlődésre jellemző André Michel Ramsay meghatározása a szabadkőművéség céljairól. Szerinte négy tulajdonság szükséges ahhoz, hogy valaki jó szabadkőműves legyen:

– a tiszta erkölcs,

- a titkok megtartása,
- az emberiség követése,
- a művészetek és tudományok szeretete.

Az ő gondolata volt egy egyetemes és az emberi tudásnak és ismereteknek minden ágára kiterjedő nagy enciklopédia megalkotása, amely a szabadkőművesség eszményeiből fakadó gondolat. Ez valóra is vált. Az angol enciklopédia után megszületett még szebb, még ragyogóbb formában a nagy francia enciklopédia is, a 18. századi felvilágosodás mozgalmainak és jórészt a francia szabadkőművességnek eme halhatatlan alkotása.

A 18. század termékeny felvilágosító mozgalmi voltak azok a szárnyak, amelyekre egyre feljebb emelkedett eszményei légkörében a szabadkőművesség. Sorra alakultak a szabadkőműves-páholyok: Párizsban 1725-ben, Prágában 1726-ban, Madridban 1729-ben, Amszterdamban 1731-ben, Bordeaux-ban és Szentpéterváron 1732-ben, Hamburgban és Firenzében 1733-ban, Lisszabonban 1735-ben, Varsóban, Genfben 1736-ban, Lausanne-ban 1737-ben, Drezdában 1738-ban, Bayreuthban, Hannoverben és Lipcsében 1741-ben, Bécsben 1742-ben és nálunk Brassóban 1749-ben. Közben a tengeren túl is Bostonban 1733-ban, Philadelphiában 1734-ben, Indiában már 1729-ben.⁴

Együttal belső változásokat is hoz az új területekre áterjedt szabadkőművesség. Ez érinti a mozgalom felépítését és társadalmi szerepvállalását, ideológiáját is. Ez elsősorban a francia szabadkőművességnél figyelhető meg. A már említett Michel de Ramsay, a skót származású lovag Franciaországban telepedett le, s nem elégedett meg a három fokozattal, a János-rendű vagy szimbolikus szabadkőművességgel, hanem az ősi skót rítus alapján bevezetett egy sereg középszintű és magas rangot is. – A skót rítus általában 33 fokkal dolgozott, de akadtak olyan páholyok is, amelyekben több mint 90 fok volt. Ez aztán elindított egy később megállíthatatlannak tűnő folyamatot, s egyesek minduntalan más meg más felsőfokú rendszert, lovagrendet, káptalant találtak ki, úgyhogy a francia szabadkőművességben teljes zavar állott be, s egymással versenyző nagypáholyok alakultak ki. Ez a folyamat 1762-ig tartott, amikor is a különböző páholyok kibékültek, majd 1771-ben létrehozzák a skót rítusú páholyok szövetségét, a *Grand Orient de France*-nak nevezett nagypáholyt, amely hét fokkal dolgozott, s egyre inkább megszabadult az angol befolyástól, szemben a másik francia nagypáhollyal, a *Grand Lodge de France*-szal, amely az *Angliai Nagypáholy* fennhatósága alatt maradt még egy ideig.

Közben a katolikus egyház klérusa, különösen a jezsuiták ádáz harcot indítottak a szabadkőművesség ellen. XII. Kelemen pápa már 1738-ban az „*In eminenti...*” kezdetű bullájában, „*az egyházra és az Istenről rendelt világról*

rendre veszedelmesnek” minősítette és kiátkozta a szabadkőműveseket. Igaz, ténylegesen nem üzték ki az egyházból a páholytagokat, de XII. Kelemen pápa utódai száz év alatt még hatszor ismételték meg a kiátkozást, sőt IX. Pius pápa összesen hússzor ítélte el őket. Egy dologban ekkor már tökéletesen igazuk volt a pápáknak: a szabadkőművesek már éppen olyan kíméletlenül támadták, bírálták, sőt rágalmazták az egyházat, mint az őket. A bullákra minden esetben a válasz az ellenvadák valóságos áradata volt. Így aztán a kölcsönös ellenségeskedés szinte napjainkig fennmaradt. XXIII. János pápa volt az első, aki nem erősítette meg a kiátkozó bullát.⁵

Azokban az országokban, ahol a klérusnak nagy befolyása volt, és a kormányzás is abszolutisztikus és reakciós volt, a szabadkőművesség gyakori üldözésnek, elnyomásnak volt kitéve, sőt Spanyolországban és Portugáliában nem egy szabadkőművest akasztottak fel vagy ítélték életfogytiglani börtönre szabadgondolkodása miatt. Ezzel szemben Nagy-Britanniában és az északi protestáns országokban a szabadkőművesség csakhamar tekintélyes, kedvelt intézmény lett, melyhez a nemzet legjobbjai, a szellemi és születési arisztokrácia tagjai szívesen csatlakoztak, s az uralkodó családok is védelmükbe fogadták, sőt egyesek tagjai is lettek a szövetségnek. A páholyok tagjai nem ismerték a társadalmi különbségeket, egyaránt előfordultak köztük felvilágosult gondolkodású polgárok és arisztokraták, katonák, írók, tudósok, akik az emberiség haladásának és boldogulásának útját a testvéri összefogásban, a tudás és a haladás terjesztésében látták.

Közép-Kelet Európa és a Balkán szabadkőművességének gyors terjedését az tette lehetővé, hogy itt nemcsak a polgárosodás előmozdításáról volt szó, hanem a nemzeti, etnikai lét megőrzéséről, a saját nyelv és kultúra megteremtéséről, illetve fenntartásáról is.

A 18. század második felében megjelennek különböző irányzatok, amelyek a mozgalom gyengülését, nem pedig a gazdagodását, sokszínűvé válását eredményezték. Az első ilyen eltévelyedés a magas fokok, káptalanok rendszerének bevezetése volt. Ezt követte a *templomos lovagrend* felújítása, majd az *új rózsakeresztesek* irányzata, amely a hiszékenységen, az emberi butaságon és a babonákban való hiten alapult. Az *illuminátusok* titkos társasága a szabadkőművességet próbálta felhasználni céljai megvalósítására, de az ellentétes volt a szabadkőműves elvekkel, mégis sokakat megtévesztett. Volt még a magas fokozatoknak egy különös irányzata, az *Ázsiai testvérek*, amely szintén a misztikumra helyezte a hangsúlyt, s gyengítette az igazi szabadkőműves-mozgalmat.

A 18. század utolsó harmada meghozza a szabadkőművesség számára az első nagy történelmi sikert, igaz, nem Európában, ahol a mozgalom megszületett, hanem Észak-Amerikában. Ez a siker nem más, mint az észak-amerikai gyarmatok függetlenségének kivívása és az Amerikai

Egyesült Államok megteremtése. Túlzás lenne azt állítani, hogy ez kizárólagosan a szabadkőművesek érdeme, de történelmi tény, hogy a függetlenségi háború vezéralakjai és a világ első demokratikus alkotmányának kidolgozói szabadkőművesek voltak, élükön George Washingtonnal és Benjamin Franklinnal, sőt a gyarmatok függetlenségi harcát tevékenyen segítő francia arisztokrata La Fayette is szabadkőműves volt.

A nagy francia forradalom (1789–1794) eszmei előkészítésében szintén meghatározó szerepet vállaltak a szabadkőművesek, jóllehet a forradalom forгатagában már a barikádok mindkét oldalán ott találjuk őket. Mirabeau, Danton, Marat és Robespierre szabadkőműves volt, de mint ismeretes, *„a forradalom a saját gyermekeit is felfalta”*. Igazat kell adni az alábbi megállapításnak: *„Nem számíthatott a szövetség az abszolutisztikus uralkodók, s a forradalmi tömegek rokonszenvére sem... Sokat szenvedtek a szabadkőművesek a francia forradalom vérengzéseiben is. A korlátjain áttört nép őket is üldözöbe vette, s egész páholyokat vitt a vérpadra. A rémuralom alatt az összes páholyok szüneteltek.”*⁶

Általában visszaesés tapasztalható a mozgalomban a francia forradalom bukása utáni időkben, több országban betiltják, a tagokat üldözik, viszont Nagy-Britanniában és a skandináv államokban a szabadkőművesség mint az uralkodóház védelme alatt álló intézmény él és fejlődik tovább. Ez mondható el Poroszországról és más német államokról is, kivéve Ausztriát és a Habsburg-birodalom tartományait, ahol tiltott volt, csakúgy, mint Spanyolországban, Portugáliában, Itáliában. Franciaországban 1795–1814 között a szabadkőművesség hatalmas virágzásnak indult, különösen Napóleon idejében, amikor is a páholyok nagy része az ő személyes híveiből állott. A Bourbon-restauráció nagy megrázkódtatást okozott a francia szabadkőművességnek, a folytonos ellenőrzések, zaklatások miatt tevékenységüket kénytelenek voltak korlátozni, de nem szüntették be.

Az emberi jogok követelése, a szabadságért folytatott küzdelem áterjedt Közép- és Dél-Amerikára is, s a 19. század elején folytatott szabadságharcok élén mindenütt szabadkőművesek állottak. José San Martín Argentínában, Bernardo O' Higgins Chilében, Simón Bolívar az északi tartományokban, Pelgrano Peruban, José Martín Kubában, Benito Suárez Mexikóban, I. Péter király Braziliában, José Antonio Páez Venezuelában, sőt a mexikói szabadsághős Miguel Hidalgo y Corona katolikus pap volt és szabadkőműves, s egyházi rangjától hivatalosan megfosztva végezték ki 1811-ben.

Az egész amerikai kontinens szabadságharca egyetlen nagy és világtörténelmi jelentőségű szabadkőműves-munka volt. A szabadkőművesek szabadságszeretete nem állhatott meg a nemzetek felszabadításánál, hisz a páholyok liturgiájában a szabadság mellett az egyenlőség és testvériség is

mindenkire kiterjedt. 1794-ben a francia forradalom hozta meg az első törvényt a rabszolgaság eltörléséről a francia gyarmatok területén. Dél-Amerikában alig mondják ki a függetlenséget, máris rendezik a rabszolgák sorsát. Buenos Aires egyik páholyában született meg a zseniális ötlet, amelyet a történelem az anyaméhből fakadó szabadságnak (libertad de vientre) nevez: minden újszülött néger gyerek ezentúl már szabadnak születik. Braziliában is egy szabadkőműves, Eusebio de Querioz szenátor a szerzője a rabszolgaságot megszüntető törvénynek. De mindenekeelőtt ki kell emelnünk a tényt, hogy a legnagyobb négerrabszolga-felszabadító, Abraham Lincoln, az USA újraegyesítője is szabadkőműves volt.

Visszatérve Európához, a 19. század eleji nagy szabadságmozgalmak, az Itáliában kibontakozó carbonari mozgalom és az olasz egységért és függetlenségért folyó harc élén álló Mazzini és Garibaldi és az olasz szabadkőművesség legnevesebb vezetői is voltak. Szabadkőműves volt a Görögország függetlenségét kívívó Alexander Ypsilanti és harcostársa, a nagy angol költő, Lord Byron is. Egyes román történészek szerint Tudor Vladimirescu, sőt már Horea is szabadkőműves volt. A lengyelek 1830-as nagy felkelésében részt vettek a betiltott páholyok tagjai, élükön Tadeusz Kosciuszkoval, a lengyel szabadságharcok ismert harcosával.

Az 1848-as forradalmat egyesek megpróbálták a szabadkőművesek művének tekinteni, s jellemző módon ezek között egyaránt találhatók a mozgalom hívei és ellenségei is. Ezeknek a forradalmaknak az eszmeisége, célkitűzése valóban egybeesik vagy közel áll a szabadkőműves felfogáshoz, és nem egy forradalmár vezető szabadkőműves volt, de mindegyik forradalom sokkal összetettebb s komplexebb folyamat annál, hogy ily módon leegyszerűsíthető lenne.

Ezek a forradalmak viszont olyan hatalmas változásokat, átalakulásokat indítottak el, nemcsak Európában, hanem világviszonylatban is, amelyek a társadalmi, gazdasági, politikai élet valamennyi területére kihatottak, s új korszakot nyitottak a szabadkőművesség történetében is.

Európában mélyreható, a szabadkőművesség számára kedvező változások mentek végbe az 1848-as forradalmak következtében. A nemzeti államok megteremtése, a tőkés fejlődés fellendülése megerősítette a burzsoázia gazdasági és társadalmi pozícióit, a polgári liberális és radikális politikai irányzatokat. A század utolsó harmadára általában megváltozott a szabadkőművesség társadalmi jellege is, tipikusan polgári szervezetté vált, nemcsak ideológiájában, hanem összetételében is. A páholytagok túlnyomó többsége a kereskedelem, az ipar különböző képviselőiből, szabadfoglalkozásúakból (ügyvéd, orvos, újságíró, színész stb.), értelmiségiekből, vagyis a kis- és középpolgárság különböző rétegeiből került ki. A tőkés viszonyok kialakulása és megerősödése folytán megnőtt – különösen Közép- és Kelet-Európában – a zsidó vagy zsidó származású páholytagok száma. A polgárságnak ez a rétege erősödő gazdasági

pozíciójával összhangban álló társadalmi szerepre, ezzel együtt az adott társadalomhoz való hasonulásra törekedett. Számára a szabadkőművesség eszmerendszere azért is rokonszenves volt, mert a páholytagság segítette a beilleszkedésben. A szabadkőművesség elvei alapján a páholyok túlnyomó többsége nem tett különbséget felekezeti szempontból a keresők között. (Egyes országokban viszont jelentős páholyok zárkóztak el zsidók felvételétől – pl. óporosz páholyok.)

Az a tény, hogy a zsidó polgárság nagy számban vett részt a páholyéletben, a 19–20. század fordulóján megjelenő új politikai áramlatok az újkonzervatív, jobboldali irányzatok számára lehetővé tették az antiszemita propaganda és támadás kiterjesztését általában a szabadkőművesekre. Ekkor született meg a „zsidó-plutokrata-szabadkőműves” világméretű összeesküvés rémképe, melynek felvázolói összemosták, azonosították a liberalizmust, a tőkét, a polgárosodást és a zsidóságot, mint olyan erőket, amelyek minden hagyományos erkölcsi és nemzeti érték megsemmisítésére törnek.

A 19. századi szabadkőművességet nem a különböző országok páholyainak az összefogása, együttműködése jellemezte, hanem egyre inkább a szembenállás, az eltérő politikai nézetekből, a különböző fejlődési fokokból, más és más társadalmi szerkezetből eredő különbözőség. Ez a különböző országok páholyai közötti viszony megromlását eredményezte, s így a szabadkőművesség elveszítette egyetemes jellegét. Megromlott a viszony a francia–porosz háborút követően a francia és német páholyok között – különösen az óporosz páholyok konzervatív és intoleráns nézetei miatt. Mély ellentétek alakultak ki a francia és az amerikai egyesült államokbeli páholyok között is az amerikaiak nyitottsága és az Európában megőrzött zártság, meg a négekhez való viszonyulás kérdésében.

A legsúlyosabb ellentét azonban a protestáns és a katolikus országokbeli szabadkőművesek között keletkezett már a 19. század elején. 1815-ben *Anglia Egyesült Nagypáholya* megerősítette és módosította az andersoni alkotmányt. Tagjaitól s minden szabadkőművestől megkövetelte az istenhitet, s nem elégedett meg valami elvont, a világot irányító szellem elismerésével. Ugyanakkor újból kimondta, hogy sem társadalmi-politikai, sem vallási kérdésekkel nem foglalkoznak. Ez megvalósítható volt Angliában, ahol a polgárság erős volt, s részese a hatalomnak, nem kellett harcolnia sem a királyság, sem az egyház ellen. Más volt a helyzet Európa katolikus államaiban, ahol a szabadkőműveseket továbbra is üldözték, s Közép- és Kelet-Európában ez még kiegészült a politikai antiszemitizmussal is. Ezekben az országokban a szabadkőművesség a pusztaság létét is veszélyeztetve látta abban, hogy elfogadta az *Angol Nagypáholy* előírásait. Így aztán elsősorban a francia páholyok – a *Grand Orient de France* főhatóságával az élen – szembefordulnak az angolokkal,

nem ismerik el azok fennhatóságát. Saját alkotmányukat úgy változtatták meg, hogy törölték belőle a hitvilággal kapcsolatos utalásokat, panteista alapokra helyezkedtek, sőt az ateizmust sem tiltották, s megerősítették az ősi skót rítushoz, illetve az egyszerűbb hét fokhoz való tartozásukat – elutasítva a hármas fokú szimbolikus szabadkőművességet.⁷

Ezek az ellentétek, eltérő nézetek, viták ártottak azon eredeti célkitűzésnek, hogy a szabadkőművesség az egész világot átfogó egyetemes szervezetté váljon, de végső fokon mégis hozzájárultak a mozgalom fejlődéséhez, gazdagodásához, sokszínűvé válásához. Ha más taktikákkal, eltérő harcmóddal és eszközökkel is, de mindegyik ország szabadkőművessége jelentősen hozzájárult a 19. században, különösen annak utolsó harmadában, az általános haladáshoz, progresszióhoz, a demokratikus eszmék terjedéséhez, s általában az emberi civilizáció fejlődéséhez.

Ez a hozzájárulás kétféleképpen valósult meg, közvetlenül és közvetett módon. Közvetlenül, intézményként számos országban a nagypáholy nyilatkozatok, felhívások, akciók formájában foglalt állást politikai, közéleti kérdésekben, vagy úgy, hogy támadta, bírálta a fennálló rendszert, s annak javításáért, megváltoztatásáért küzdött, vagy pedig támogatta, segítette azt, sőt részt vett benne, ha úgy találta, hogy az egyezik elveivel. Ez a szerep a politikai helyzet változásával együtt változott. Jó példa erre a francia *Grand Orient* egész 19. századi története. Vezető tisztségviselői a napóleoni korszakban gyakorlatilag a császár testvérei, hívei, tábornokai voltak, a Bourbon-restauráció idején viszont harcolt az abszolutizmus visszaállítását ellen; az 1830-as forradalom által trónra emelt Lajos Fülöp, a polgárkirály maga is szabadkőműves volt; 1848-ban a *Grand Orient de France* a szabadság, egyenlőség és testvériség megvalósításaként üdvözölte a forradalmat, és támogatásáról biztosította. A forradalom leverése után azonban elfogadta III. Napóleon rendszerét, sőt 1852-ben a császár rokona, Murat herceg lett a páholy nagymestere. A párizsi kommun idején már a császári rendszer eltörléséért harcoltak a szabadkőművesek is. Ekkor már a páholyokban a polgárság és a kispolgárság dominált, kiknek tekintélyes része radikális és antiklerikális nézeteket vallott. Ezt a változást egyes szakírók úgy jellemzik, hogy „a francia szabadkőművesség fokról fokra baloldali, antiklerikális párttá fejlődött”. 1877-ben törölte alkotmányából az Isten létezésében és a lélek halhatatlanságában való hit kötelező voltát, s emiatt került szembe az angol, skót, ír és amerikai nagypáholyokkal. A harmadik köztársaságban a politikai élet vezető pontjain nagy számban álltak páholytagok – például Jules Grevy köztársasági elnök (1879–1887), Leon Gambetta, a képviselőház elnöke –, akik előmozdítói voltak az egyházi és militarista befolyást korlátozó reformpolitikának.⁸ Ebből a sommás felsorolásból az a következtetés is levonható, hogy a francia szabadkőművesség okosan opportunistá volt, de ha alaposabban elemezzük az eseményeket és az összefüggéseket, akkor rájövünk, hogy ez

bölcs realpolitika volt, és a szabadkőműves eszmények valóra váltását igyekezett szolgálni.

A 20. század elején egyre több országban ismerték fel a szabadkőművesek nemzetközi összefogásának és együttműködésének a szükségességét. Erre elsősorban azért lett volna szükség, hogy megoldást találjanak azokra a kérdésekre, amelyek a különböző országok szabadkőműveseit egymással szembeállították, s ezáltal a mozgalmat gyengítették. De szükségessé tette az összefogást, a kapcsolattartást az egyre feszültebbé váló nemzetközi helyzet, a katonai-politikai szövetségi rendszerek kialakulása, a világháború kitörésének veszélye, melynek elhárítása a szabadkőművesség általános célkitűzéseiből következő feladat lett volna.

Már 1900 augusztusában, Franciaországban tartottak egy előkészítő kongresszust, ahol elhatározták, hogy a svájci *Alpina Nagypáholy* veszi kezébe egy nemzetközi központ megszervezését.

1903-ban, Genfben meg is kezdte működését egy nemzetközi szabadkőműves-iroda, amely elsősorban információk gyűjtését és továbbítását tekintette feladatának. Nem véletlenül esett a választás Svájcra, hiszen a svájci páholyok már a 19. század második felében is arra törekedtek, hogy tompítsák a szervezeten belüli ellentéteket, s a különböző nagypáholyok közelebb kerüljenek egymáshoz. Azonkívül a svájci páholyoknak meghatározó szerepük volt a nemzetközi Vöröskereszt létrehozásában is, tehát volt tapasztalatuk a nemzetközi kapcsolatok építésében.

A nemzetközi összefogás és együttműködés másik szervezete a század elejétől fogva rendszeresen tartott eszperantó kongresszusokból nőtt ki. 1905-ben létrejött az *Eszperantó Szabadkőműves Társaság (Esperanto Framansona Societat)*; célja a világnyelv terjesztése volt a szabadkőművesek körében. Ez a társaság szervezte a fent említett kongresszusokat. 1913-ban Fritz Ullmann svájci származású, Németországban élő szabadkőműves a berni kongresszuson javasolta a társaság átalakítását egyetemes szervezetté, mely egyesíti a különböző rítusokat követő összes szabadkőművest. A terv általános helyeslésre talált, de az első világháború kitörése miatt megvalósíthatatlanná vált.⁹

A háború kezdetén nemcsak a kapcsolattartás szűnt meg a különböző országok szabadkőműves-szervezetei között, hanem az ellentétek, szembenállások is elmélyültek, mivel azok eltérően viszonyultak a háború általános megítéléséhez és saját országuk szerepvállalásához. Csak a háború utolsó éveiben, 1917–1918-ban léptek fel szinte minden országban a háború ellen, békebizottságokat szerveztek, különbékékre vonatkozó tárgyalásokat kezdeményeztek. 1917 januárjában az antant és a semleges országok szabadkőművesei Svájcban találkoztak, majd júniusban Párizsban tartottak kongresszust, ahol általános politikai kérdésekkel és a béke megteremtésének lehetőségével foglalkoztak. Az 1918-as

berni békekonferenciával egy időben szabadkőműves-tanácskozást is tartottak, ezen már a központi hatalmak országaiból is részt vettek küldöttek, megvitatták a Nemzetek Szövetsége felállítására és szervezetére vonatkozó tervezetet.

1919 áprilisában Róma egykori polgármestere körlevélben javasolta, hogy 1920-ban hívjanak össze szabadkőműves-világkongresszust Olaszországban. Végül ennek a megszervezését ismét a svájci *Alpina páholya* bízta. 1921 októberében került sor a tanácskozásra, melynek meghirdetett célja az egyetemes béke megszilárdítása, a népek és nemzetek közötti közeledés előmozdítása volt. A világ különböző részeiből összegyűlt mintegy húsz nagypáholy küldöttei kimondták a *Nemzetközi Szabadkőműves Szövetség (Association Maçonnique Internationale – AMI)* megalakulását. Jellemző, hogy a szövetség francia elnevezéssel vált ismertté, létrehozásában nem vettek részt az angol nagypáholyok. Megválasztották a vezetőtestületet is – a nemzetközi szabadkőműves-szövetség bizottságát.

Ezt megelőzően, még 1920 nyarán Hágában megvalósították a Fritz Ullmann által még 1913-ban javasolt szabadkőműves-szervezetet, az *Általános Szabadkőműves Ligát (Allgemeine Freimaurerliga)*, amely nem szervezeteket, hanem személyeket tömörített. Ez a szervezet inkább a tagok kölcsönös támogatására, tapasztalatcserékre, jótékonykodásra, az ifjúság nevelésére törekedett, s hangsúlyozta, hogy nem kíván konkurenciát támasztani az *AMI*-nak. Mégis megállapítható, hogy létrejötté és tevékenysége a szabadkőművesség megosztottságát tükrözte.

Az angol nagypáholy már 1922-ben üzenetet intézett az *AMI* szervezésében tartott nemzetközi tanácskozáshoz, melyben kifejtette, hogy ellenzi a közéleti-politikai szereplést, mert az sérti a szabadkőműves alapelveket. Az angol és skót nagypáholyok, s őket követve az észak-európaiak és a németek határozottan elutasították az *AMI*-val való együttműködést.

1926-ban Belgrádba hívták össze az *AMI* első nagyszabású kongresszusát, azzal a határozott céllal, hogy feloldja a Duna-medence országait megosztó ellentéteket. A kongresszuson húsz ország szabadkőműveseinek küldöttei vettek részt, s nem csupán a Duna menti népek összefogása mellett foglaltak állást, de célul tűzték ki a nemzetközi feszültségek enyhítését, a béke megőrzését, az európai országok közötti kapcsolatok erősítését is. Többen a kongresszus *Páneurópai programja* mellett is állást foglaltak.

Az 1936-os párizsi kongresszuson, melynek védnöke a szabadkőműves Léon Blum francia miniszterelnök volt, a növekvő fasiszta, náci veszély elleni összefogást, az új világháború veszélyének elhárítását tűzték ki célul. Itt hozták létre az *Üldözött Szabadkőművesek Szövetségét* azokból az

emigrációba kényszerült szabadkőművesekből, akiket hazájukból elűdöztek (németek, olaszok, portugálok, spanyolok), és amelyből később megszületett az *Emberi Jogok Ligája* a diszkrimináció ellen. Az *Emberi Jogok Ligájának* számos országban alakult tagozata, s kezdeményezői, vezetői szabadkőművesek voltak.

A szabadkőművesek antifaszizmusa és háborúellenessége sokféle módon nyilvánult meg, s ebben az *Általános Szabadkőműves Liga* is tevékeny részt vállalt, s 1931-ben létrehozták az *Entente Pacifist Internationalt*, mely a háborúellenes demonstrációkon túlmenően sürgette a nemzetközi leszerelést, a gazdasági együttműködést és etnikai kisebbségek jogainak tiszteletben tartását.

1936-ban az *AMI* és az *Allgemeine Freimaurerliga* közös konferenciát rendezett Prágában, amely jelentős kísérlet volt a szabadkőműves testvériség láncának összekovácsolására.¹⁰

A második világháború újabb súlyos csapást mért a szabadkőműves-mozgalomra, súlyosabbat, mint az első. Csupán Németországban, ahol a 30-as évek elején 80 ezer szabadkőműves volt, a háború végére alig ötezer maradt. A megszállt országokban hasonló veszteségek érték a szabadkőműves-mozgalmat.

A háború után mindenütt szabaddá lett a páholyok működése, de az újjászervezés nehéz feladatnak bizonyult, s nem minden országban sikerült azonos mértékben. Nem csupán azért, mert sokan elpusztultak a harctereken és a koncentrációs táborokban, hanem azért is, mert a szabadkőműves eszmék helyett sokan a baloldali, radikális, kommunista ideológiát választották.

Megváltozott a szabadkőműves-mozgalom súlypontja is. Jelenleg a világ több mint ötmillió páholytagjának túlnyomó többsége – mintegy négymillió – az amerikai kontinensen él.

A kétpólusú világ kialakulása tovább korlátozta a szabadkőművesség elterjedését. A szocialista országokban – élükön a Szovjetunióval – a szabadkőművesség tiltott, reakciónak, így halálos ellenségnek számító szervezet volt. Ezekben az országokban 1989-ig teljesen megszűntek a szervezetek, törvényen kívül helyezték őket.¹¹

---

¹ *Kelet*. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy hivatalos lapja. XXXX. évf. 1997. szeptember.

² Dr. Balassa József: *A szabadkőművesség története*. p. 19–21.

³ L. Nagy Zsuzsa: *Szabadkőművesség a XX. században*. p. 9.

⁴ Arató Frigyes: *A szabadkőművesség*. 2. kiadás, Budapest, 1913, p. 37.

⁵ Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*.

⁶ Arató Frigyes: *A szabadkőművesség*. Budapest, 1902. p. 20.

⁷ Sumonyi Zoltán: *Újrafelédett titok*. Budapest, Talentum, 1998, p. 126.

⁸ L. Nagy Zsuzsa: *Szabadkőművesség a XX. században*. p. 21–22.

⁹ L. Nagy Zsuzsa: i. m. p. 54–57.

¹⁰ L. Nagy Zsuzsa: i. m. p. 130–134.

¹¹ Daniel Beresniak: *Francmasoneria în Europa de Est*. Bucureşti, Ed. Nemira, 1994, p. 13–14., 22., 68–70.

Névmutató

A szabadkőművesek nevét *dölt betűvel* szedtük.

- Abeller József dr. 34, 35
Achim L. András 85
Adler Géza 39, 46
Adler Ignác 35, 36, 38–40, 43–47
Adorján Ármin dr. 51, 72, 82, 145
Adorján Emil dr. 107, 109, 114, 117, 173, 174
Ady Endre 58, 61–63, 66, 69, 92, 93, 96, 109, 138–140, 166, 169, 173
Ágoston Péter dr. 78, 80–82, 87, 95, 96, 98, 100–103, 105, 107, 109,
111–115, 117, 120, 122, 128, 130, 132–135, 146–151, 158–160,
162–164, 166, 170–174, 176, 179–182, 202
Ahasver 149
Alexander Lajos 47
Almássy Pál gróf 27
Alpár Ignác 56
Altmann Jakab dr. 80, 117
Anderson, James 11, 12
Andrássy Gyula gróf 27
Antal Sándor 93, 148, 149, 151
Apáthy István dr. 105, 129, 133, 134, 136, 161, 163, 179
Apponyi Albert gróf 83, 106, 133
Aranka György 24, 26
Arató Ferenc 189
Argetoianu, Constantin 204
Asztalos Sándor 205
Augustin, Paul 191
Ausländer József 43
Ausländer Simon 39
Bach József 36
Bach Nándor 39, 43, 48, 49
Băiulescu, G. dr. 191
Bakonyi Kálmán 121, 144, 159, 161
Balassa József dr. 146, 147, 157, 167, 179, 198, 199, 200
Balázs Béla 130
Bálint Zoltán 56
Balogh Károly 113, 136, 170
Băltescu dr. 191
Bánffy Farkas gróf 24
Bánffy György gróf 24–26

Bánóczy Ignác 23
Baranyi András 86
Bárdos Imre dr. 80, 107, 117, 137, 142, 173, 195
Báróczi Sándor 10, 23
Barta Lajos 160
Báttaszéki Lajos dr. 38
Batthyány Tivadar gróf 159
Bauszern S. Frigyes 23
Bech Henrik 76
Beke Manó 146, 180
Belányi Ferenc 33, 35
Belzebub 76, 77
Benedek Marcell dr. 34, 156, 160, 167, 199
Beöthy Pál 113
Berecz Antal 33, 43, 45, 46, 69
Berger Sámuel 39
Berinkey Dénes dr. 164
Berkovits Ferenc dr. 35, 36, 38, 44, 46, 48–51, 59–61, 78, 82, 84, 90,
102, 106, 107, 112, 119, 135, 171–173, 177, 202
Berkovits René dr. 93–95, 102, 114, 117, 130, 132, 159, 161, 162, 164,
167, 170, 172, 181, 182, 202
Berkovits Zsigmond dr. 35, 36, 38, 40, 43, 46, 202
Berthelot 162, 163
Bertsey György 34–36, 39
Bethlen Gergely gróf 27
Bethlen László gróf 24
Bibescu, George Valentin herceg 196
Bihari Mór 84, 146, 180
Biró Lajos 61, 62, 72, 109, 129, 137, 138, 156, 157, 160, 161
Biró Márk 62, 63, 67, 72, 80, 85, 89, 107, 114, 119, 130, 159, 164,
170, 172
Blum, Léon dr. 21
Bodor Károly dr. 35, 39
Bognár Sándor 60
Bokányi Károly 111
Bókay Árpád dr. 97, 100, 121, 127, 141, 146, 157, 159, 161, 179
Bolívar, Simón 16
Bolyai János 96
Bordé Ferenc 76, 84
Borovszky Samu 33
Bourbon-dinasztia 15, 18
Böhm Vilmos 165

Böszörményi Andor dr. 137, 161, 173, 199, 200
Bratu, Traian 200
Bruckenthal Sámuel báró 23
Brüll Sámuel 38
Byron, George Gordon Noel lord 16
Calas, Jean 47
Cataneanu 191
Chintescu 199
Chirovici, Eugen Ovidiu 208
Cisar (érsek) lásd Csiszár
Codreanu (Zelinski), Corneliu Zelea 191, 196
Comănescu, Gheorghe 208, 209
Comenius, Johannes Amos 100, 101, 103
Cosma, Traian Nerva 200
Costa-Foru, C. Constantin 191
Cristea, Miron 199
Cuza, A. C. 191
Csák Máté 46, 107, 110
Csáky Kálmán gróf 27
Csáky Tivadar gróf 27, 28
Csanádi László 27
Cseri Farkas 26
Cserey Vilmos 159
Csigás Mihály 114
Csiszár (érsek) 199
Csordás János 164
Danton, Georges Jacques 15
Darwin, Charles 103, 133
Deák Antal 113
Deák Ferenc 30
Deáky Albert dr. 44
Dénes Sándor dr. 81, 82, 93–96, 102, 130, 137, 170, 172
Dési Géza dr. 60, 62, 70, 72–75, 77, 80, 107
Dessewffy 27
Deutsch Andor dr. 190
Diener-Dénes József 129, 160
Diásy Lajos 107
Dömötör Mihály dr. 185
Döri Ferenc dr. 46, 60, 76, 80, 84, 88, 110
Döry Ferenc lásd *Döri Ferenc*
Draskóczi Gábor 38
Draskovich János gróf 24

Draskovich Kázmér gróf 23
Dreyfus, Alfred 47
Duca, Ion Gh. 196
Dunka István 38
Dutka Ákos 58, 93, 94, 143, 153, 173, 180
Edelmann Menyhért dr. 44, 46, 47, 49, 51, 52, 55, 56, 60, 62, 63, 67,
70, 72, 78, 82, 102, 114, 122, 126, 127, 167, 195, 197, 201–204
Ehrenfeld Adolf 166
Einstein, Albert 203
Elmedier Ágoston 53
Emőd Tamás 93, 97
Erast 199
Erdösi Adolf dr. 70
Ertler Mór dr. 60
Esterházy Ferenc gróf 23
Esterházy István gróf 27
Fábián Béla 161
Fábinyi Rudolf 104
Fassie Pál 62
Fehér Dezső 75
Feilitzsch Artúr 73, 74, 76
Fejérváry Géza báró 73, 77, 79
Fekete Ignác 179
Fekete Sándor 142
Feldmann Bódog dr. 67
Ferdinánd (bolgár cár) 157
Ferdinánd, I. (román király) 191
Ferenc (lotaringiai herceg) 23
Ferenc, I. (császár) 26, 27
Ferenc Ferdinánd (trónörökös) 138
Ferenc József, I. (császár, király) 27
Ferenczi Zoltán 44
Festetich György gróf 26
Filipescu, Grigore 191
Fisch Áron dr. 78
Fischer Simon 35, 39
Fleischer Sándor 192
Fodor Gyula dr. 55, 62, 80
Franchet, d'Esperey 167
Franklin, Benjamin 15, 67
Fráter Loránd 85, 86
Fried János dr. 130, 137, 151

Friedberg Mór 39
Friedmann Sándor 67
Friedrich István 161
Fritzi Fekete Ferenc 25
Fülöp József dr. 193
Füredy László 60
Gaál Bertalan 48
Gaár Vilmos 181
Gambetta, Leon 19
Garami Ernő 158, 163
Garbai Sándor 165
Garibaldi, Giuseppe 16, 67
Gáspár Gyula dr. 195
Gáthy Bálint 61, 63, 77
Gautsch 76
Gazdag Ferenc 164
Géczy István 67
Gelléri Mór 42, 45, 53, 59, 127
Geoană, Mircea 208
Ghiczy Elemér 109
Goethe, Johann Wolfgang von 67, 203
Goga, Octavian 191
Gojdu, Emanuil 191, 197, 200
Goldis László lásd Goldi^o, Vasile
Goldi^o, Vasile 133
Goldmann Árpád dr. 130
Goldner Herman dr. 195
Goluchowszky, Agenor 76
Gottlob, Rau 161
Grassvelli László 34, 35
Grevy, Jules 19
Grigoriu, Gheorghe C. 207
Grósz Imre dr. 107, 137, 170, 172–174
Grósz Menyhért dr. 46, 51, 55, 56, 59, 61–63, 66, 70–72, 74–78, 81,
82, 84, 85, 88, 98, 100–103, 105, 107–112, 114, 123, 127, 130,
135–137, 139, 142, 145, 151–153, 156, 159, 160, 162–164, 167,
173, 179, 183, 185, 188, 189, 204
Grósz Samu dr. 137, 170, 172, 173
Grósz Sándor 107, 117, 170, 172, 173
Grünhut Herman 39
Gulácsy Lajos 93

Guttman Ede dr. 35
Gyarmathi Sámuel 26
Gyémánt Jenő dr. 107
Gyöngyössi János 26
György Ernő dr. 88, 102, 114, 129, 130, 132, 135–137, 161, 170–173,
 204
Hadik Barkóczy Ilona 30
Haeckel, Ernst Heinrich 102
Hajnik Pál 27
Hajós Izsó 60, 62, 63
Halasi Béla 160
Halász Lajos dr. 61
Haller Károly 44
Halmay Árpád 201
Harkányi Ede dr. 81, 102
Haydn, Joseph 203
Haypál Benő 127, 144
Hegedüs Árpád 159, 172, 174
Herzog Ödön 44
Hidalgo y Corona, Miguel 16
Hillel 194
Hiram, Abif 9, 53
Holban, ʰtefan 167
Horea (Nicola, Ursu) 16
Horn Gyula 9
Horthy Miklós 29, 185
Horvát Gusztáv 130, 135, 151
Horváth Mihály 27
Hoványi Géza dr. 106, 108
Huzella Gyula dr. 78, 81, 82
Iancu, Costel 208
Ignotus Pál (Veigelsberg Hugó) 130, 157
Iliescu, Ion 208
Incze József dr. 44
Ivánka László 27
Iván Miklós 137, 138
Jakab László dr. 138
Jámbor Lajos 56
Jancsó Elemér dr. 205
Jancsó Károly 78, 80, 82, 166
János, XXIII. (pápa) 14
Jánossy Gyula 156, 159

Janovics Jenő 198
Jászi Oszkár dr. 81, 129, 130, 133, 135, 137–139, 147, 153, 156–158,
161, 163, 164, 169, 180, 186
Jeszzenszky Elek 62
Joannovics György dr. 28, 41, 49, 97
József, II. (császár) 25, 26
Juba Márton 195
Juhász Gyula 93, 94
Jung Ferenc 39
Juricskai Barna 114, 151
Justh Gyula 106, 108, 113, 114, 117, 169
Kacsóh Lajos 44
Kafka Margit 130
Kálmán Izidor dr. 35, 39, 44
Kant, Immanuel 103
Károly, IV. (császár, király) 146
Károly Irén József 93
Károlyi Ede gróf 27
Károlyi Mihály gróf 117, 156, 158, 161, 162, 164, 165, 169
Kassai 25
Katz Béla dr. 111, 120, 130, 164, 166
Katz Lipót dr. 111, 120, 158, 164, 166
Kaunitz, Wenzel 23
Kazinczy Ferenc 26, 27, 85, 86, 203
Kecskeméti Lipót dr. 149, 151
Kelemen, XII. (pápa) 14, 65
Kemény Farkas gróf 24
Kemény János báró 23
Kemény László báró 23
Kempelen Andor 23
Kepes L. Miklós dr. 57, 63, 72, 78, 82, 110
Kerekes Manó 118, 137, 146, 170–172
Kernstok Károly 137, 160
Khuen-Héderváry Károly gróf 106
Klapka György 27
Kleinknecht, Fred 207
Koch, Robert 130
Kocsán János 134, 146
Kocsis Béla 57
Kollányi Boldizsár 82, 93
Kondor Bernát 120
Konrád Béla dr. 70, 133

Kornstein Lajos dr. 35, 45, 72
Kosciuszko, Tadeusz 16
Kossuth Ferenc 106, 108
Kossuth Lajos 27, 61, 67, 192, 203
Kosztolányi Dezső 130
Kotzó Jenő dr. 130, 135, 137, 151, 156, 173
Kovács Gyula dr. 67
Kovács János 44
Kovács Jenő dr. 47, 60
Kovács (Kornstein) Zsigmond 161
Köhalmi Béla 146, 167
Kölcsey Ferenc 27, 188
Kőszegi József 82
Kralovszki Mór dr. 35, 36, 38
Kripka Henrik dr. 62, 70, 72, 80, 82
Kristóffy József 73, 74, 76
Krüger Aladár dr. 133, 134, 136
Kun Béla 163, 165, 167
Kunfi Zsigmond dr. 111, 146, 155, 158, 163, 166
Kurländer Kenéz Ede dr. 62, 84
Ládai István dr. 166
Ladányi János 170, 172
La Fayette, Maria Joseph de 15
Lajos Fülöp 18
Lánczy Jenő dr. 138
Landler Jenő dr. 167, 182
Laplace, Pierre Simon de 103
Lasalle, Ferdinand 130
Laszky Ármin dr. 35, 36, 43, 60, 107, 110
Lázár Aurél *lásd* Lazár, Aurel
Lazár, Aurel dr. 107, 134, 159, 167
Lăzărescu, Dan Amadeo 208
Lebey, Andreas 147
Lengyel Géza 63, 129
Leopold Lajos 129
Lessing, Gotthold Ephraim 203
Lévay Béla dr. 135, 137, 142
Lewis Lajos 41
Lincoln, Abraham 16
Lipót, II. (császár) 26, 27
Lippa Vilmos 40, 44
L. Nagy Zsuzsa 12

Lukács György 73, 74, 76
Lukács Hugó dr. 95, 96, 103
Lumniczer Sándor 27
Madzsar József dr. 103, 160
Maier László dr. 192
Maltopol 199
Manojlovits Tódor 93
Marat, Jean Paul 15
Mária (román királyné) 189
Mária Terézia (császárnő) 23
Marsall Géza 129
Martin, José San 16
Martinovics Ignác József 27
Mártonffy Marcell 82, 109, 110
Mártonffy Márton 53, 59, 72
Marx, Karl 130, 133
May Sándor dr. 56
Mazzini, Giuseppe 16
Meer Samu dr. 117, 137, 167, 169, 172, 181, 196, 197
Megyeri Ferenc 164
Melkuthy István 164
Mercier 163
Messinger Simon 100, 101
Mihelfy Emil 35, 36, 39
Mihelfy Lajos 47, 107
Mikó Imre gróf 205
Mikó Lőrinc gróf 205
Mikussay József 67, 72, 78, 80, 135
Mirabeau, Honoré Gabriel 15
Molnár Béla 135
Molnár Imre dr. 88, 89, 128
Molnar, Ion Piuaru 25
Molnár Jenő dr. 57, 137
Molnár Lajos 38, 39, 60, 82
Molnár Vilmos dr. 194
Morusi, Mavrocordat 24, 25
Moskovits Miklós dr. 82
Mo^oiu, Traian 167
Mozart, Wolfgang Amadeus 34, 67, 203
Munk Béla dr. 57, 76, 195
Murat, Joachim 19
Nagy Andor 59

Nagy Endre 62, 158
Nagy Géza dr. 57, 60, 63
Nagy Károly 67, 104, 105
Nagy Lajos 153
Nagy Mihály dr. 102, 130, 151, 158, 159
Nagy Sándor 135
Naláczy József 26
Napóleon, III. (császár) 19
Napóleon, Bonaparte (császár) 15
Năstase, Adrian 208
Németi Mihály 139
Ney Pál dr. 137, 161
Nicolaescu, Sergiu 208
Niculescu, Ion 199
Niczky István gróf 24
Nietzsche, Friedrich Wilhelm 130
Noradunghian 207
Nyáry Albert báró 41
Nyúl Ferenc 164
O' Higgins, Bernardo 16
Oláh Béla 164
Olteanu dr. 190
Paez, José Antonio 16
Palásthy Marcell 63, 70
Palatinus József 205
Pálffy Károly gróf 24
Pangal, Ion 194, 199, 200
Papp János dr. 62, 63, 72, 78, 80, 129, 133, 134
Papszi (ezredes) 159
Péchy Imre 27
Pelgrano 16
Perczel Adolf dr. 78, 82, 110, 117, 134, 135, 137, 158, 170–173
Péter I. Zoltán 59
Petrás János 130, 135
Pfeifer Ignác 146, 161, 180
Pietreich 76
Pikó János 142
Pius, IX. (pápa) 14
Pogány József 166
Pokoly 104
Polányi Károly 137, 138
Poldesz Richárd 195

Polonyi Géza 113
Pomogáts Béla 94
Popinyi Albert 170
Popper Ákos dr. 82, 107
Poretz 199
Pulszky Ferenc 27, 28, 33, 38, 41, 42, 203
Purjesz Lajos 160
Puszák Ignác 43
Querioz, Eusebio de 16
Rác Miksa dr. 170–172
Radó Ignác dr. 46, 84
Radovici, Victor 199
Rakovszky István 28, 42
Rall báró 24
Ramsay, Andreas Michel de 13, 24
Rátkay József 70
Rauschburg Viktor 81
Reitzer Adolf 34, 35
Réti Ignác dr. 114, 135, 146, 161
Réti Jenő 139
Reviczky János 23
Rezső Mór dr. lásd Rosenthal (Rezső) Mór
Rimanóczy Kálmán id. 38
Rimler Károly 107, 202
Ritoók István 164
Roatã, Vazul 199
Robespierre, Maximilian de 15
Rónai Zoltán 129, 166
Rosenberg Sándor dr. 35, 36
Rosenkreuz, Christian 10
Rosenthal (Rezső) Mór dr. 60, 76, 78, 82, 110, 117, 146
Rothmann Lipót dr. 35, 40, 42–44
Rozvány Jenő dr. 111, 113, 114, 117, 120, 134, 170–173
Rumpler Frigyes 152
Sadoveanu, Mihai 204
Sáfrány Lajos 82, 86, 98
Salamon (király) 9, 174
Sándor József 44
San Martín, José 16
Sarkadi Adolf 57
Sarkadi Lajos dr. 46, 47, 63, 70, 82, 94, 95, 98, 137, 146, 151, 156, 170, 172, 181

Sauler G. Marton 23
Schlesinger Mór 35, 38
Schütz Albert 35, 45, 60, 63
Schwáb Mór 34
Schwartz Ferenc 60
Sebestyén Dezső 135, 161
Selmeczi Ignác 38
Servatius Lajos 190, 195
Silberstein Dezső 166
Simion, Eugen 208
Simonyi Ernő dr. 161, 170–172
Simonyi-Semadan Sándor 185
Singer Lipót dr. 60
Sipos Pál 26
Somló Bódog dr. 81
Somogyi Károly 77
Sonnenfeld Adolf 46
Spencer, Herbert 72, 82, 130
Spiker 192
Spitzer Miksa 39
Stern Ábris 67
Stern Béla 135, 173
Stern Ödön dr. 117, 137, 142, 161, 170, 172, 174
Stokker József dr. 88
Stolz István 39
Suarez, Benito 16
Sulyok István 60, 62, 90
Sumonyi Zoltán 186
Supka Géza 156, 204
Szabó Dezső 90, 91, 93
Szabolcska Mihály 55
Szakvay, André 208
Szamuely Tibor 166
Szántó Bertalan 46
Szántó Lajos 142
Széchenyi Ferenc gróf 26, 62
Széchenyi István gróf 128
Székely János (alezredes) 23
Székely János (újságíró) 150, 151
Szende Pál 102, 129, 133, 137, 151, 156, 163
Szepessy Lajos 44
Szmuk Lajos 43

Szombathy István dr. 51, 55, 59, 60
Szombathy Katinka 55
Szontágh Ábrahám 28, 42
Szöcs (orvosprofesszor) 25
Szöke Sándor 152
Szűts Izsó 70, 78
Tamási Áron 205
Tanódi Endre dr. 138
Teleki Lajos gróf 24, 27
Teleki László gróf (negyvennyolcas forradalmár) 128
Teleki László gróf 44, 62
Teleki Sándor gróf 27, 44
Teodorich, Anton 199
Thoma M. Ágoston 27
Thury Kálmán 188
Thúry László dr. 88
Tisza István gróf 29, 80, 91, 92, 106, 119, 138, 158, 169, 186
Türi László 24
Türr István 27, 28, 41
Ulic 199
Ullmann, Fritz 20
Ullmann Izidor 48
Vadász Aurél 170, 172
Vaday József 47
Vaida Voevod, Alexandru 204
Vaida Voevod Sándor lásd Vaida Voevod, Alexandru
Vámbery Rusztem 138
Vámos Henrik 137, 138
Vantus Károly 166
Váradí Ödön dr. 63, 80, 107, 114, 142, 195
Várady Zsigmond dr. 46, 51, 52, 55, 59–61, 63, 67, 71, 72, 76, 80,
82–85, 87–89, 93–96, 98, 102, 105–110, 112, 113, 123, 125–130,
145, 153, 178, 184, 188, 202
Varga Jenő 166
Varga Pál 34, 35
Várnai Ferenc dr. 46, 60, 90
Varró István dr. 133
Veniamin (görög katolikus vikárius) 199
Vidovich Bonaventura 39, 45
Vincze Sándor 163
Vix, Ferdinand 161, 165, 167
Vladimirescu, Tudor 16

Voltaire, Francois-Marie Arouet 47, 61, 203
Vomácska József 117, 195
Vucskics Gyula dr. 107
Waiszlovits Emil 192
Waschmann Albert 46
Washington, George 15, 67, 203
Weinberger 192
Weisz Ernő 60
Weisz Lajos 117
Wekerle Sándor 106
Wertheimstein Viktor 94
Wilczek Gusztáv 127
Windischgrätz, Alfred herceg 27
Wittenberger Sándor 189
Ypsilanti, Alexander 16
Ypsilanti (havasalföldi vajda) 24
Zindendorf (főúri család) 23
Zola, Émile 47
Zombori (kanonok) 199

Tartalomjegyzék

<i>Bíró Béla: Várad, a világ közepe</i>	5
<i>Kupán Árpád: Eligazító szavak az olvasóhoz</i>	7
I. A szabadkőművesség – a legvitatottabb, a legellentmondásosabban megítélt szervezet	9
II. A magyar szabadkőművesség Erdélyben és Magyarországon a 18. századtól	23
III. A László király szabadkőműves-páholy első évei	32
A mozgalom kibontakozásának körülményei Nagyváradon	32
A páholyalapítás előzményei	33
A páholyalapítási munka	34
A zsidóság szerepe a váradi szabadkőművességben	36
A páholy munka kibontakozása	37
Az egységes szabadkőműves-mozgalom megszületése Magyarországon	41
A nagyváradi szabadkőművesség az egyesülés után	42
A kolozsvári Unió páholy megalapítása	43
A váradi szabadkőművesség válsága	44
A fellendülés kezdetei	46
IV. A nagyváradi szabadkőművesség aranykora	51
Dr. Várady Zsigmond, a radikalizmus elindítója	51
A páholyház felépítése és felavatása	55
A László király páholy és a genfi konferencia	59
A páholyélet fellendülése	60
A vándorgyűlések kérdése	61
Az első országos szabadkőműves-vándorgyűlés Nagyváradon	63
Újabb akciók a haladás szolgálatában	70
A radikalizálódás folytatása, bekapcsolódás a politikába	73
A váradi szabadkőművesek a helyi gazdasági, társadalmi, kulturális életben	79
Népnevelési törekvések, a Társadalomtudományi Társaság m megszervezése Nagyváradon	81
A népoktatási törvény körüli harcok	83
A szabadkőműves Kazinczy ünneplése	85
A klerikalizmus elleni harc kiéleződése	87
Szabó Dezső a korabeli Nagyváradról és a zsidóságról	90
A Holnap antológia és a szabadkőművesek	93

A szabadgondolkodás melletti kiállítás	95
Fordulat a szabadkőművesek közötti erőviszonyokban	97
Kísérletek a radikális irányzat megerősítésére	99
Szerteágazó szabadkőművesi tevékenységek	102
Közös vita a radikális szabadkőművesség célkitűzéseiről	103
Grósz Menyhért ünneplése	105
Bekapcsolódás a politikai küzdelmekbe	106
Az általános választójogért indított harc	107
A szabadkőművesség balratolódása	111
V. A váradi szabadkőművesség kettéválása	117
A Nagypáholy állásfoglalása a politizálásról	120
A békés különválás	122
1913 – az utolsó békeév	124
Dr. Várady Zsigmond tragédiája	125
A szabadkőművesi munkák folytatása	129
Pártalapítási kísérlet	130
Az 1913. év értékelése	131
Még néhány békehénap	132
Vita a nemzetiségi kérdésről	133
Páholymunka a háborút megelőző hónapokban	135
A Radikális Párt megalapítása	136
VI. A világháború és a szabadkőművesség	141
A világháború kitörése és hatása a szabadkőművességre	141
Az első szabadkőművesi békekezdeményezés	144
Egy sokat vitatott könyv. Dr. Ágoston Péter: A zsidók útja	148
A háború és béke kérdése	151
Az összeroskadás előtt	153
A szociáldemokrata párt és a szabadkőművesség	155
A Radikális Párt és a László király páholy	155
A szabadkőművesek a világbékéért	157
Az összeomlás. Az őszirózsás forradalom	158
A szabadkőművesi munka háttérbe szorulása	160
A váradi szabadkőművesek szerepvállalása az új világban	162
A proletárdiktatúra bevezetése, a Tanácsköztársaság kikiáltása, a szabadkőművesség betiltása	165
VII. A Bihar páholy története 1912–1918 között	169
VIII. A nagyváradi szabadkőművesség története	
az első világháború végétől a teljes megszünésig	183
A magyarországi szabadkőművesség betiltásának hatása az elszakított részek magyar szabadkőműves-mozgalmára ...	185

A László király páholy vagyónátadási jegyzőkönyvei	188
A szabadkőművesi munka újraindulása az új impériumban	189
Antiszemita és kisebbségellenes pogrom Nagyváradon	191
A nagyvárad Jezirah páholy megalakulása	193
Újabb szervezeti változások a várad szabadkőművességben, a László király páholy újjászervezése	194
A romániai szabadkőművesség betiltása	199
A Bihar páholy felszámolása	201
A mozgalom újrakezdése, majd halála	204
IX. A román szabadkőművesség újrakezdése és mai helyzete ...	207
Irodalomjegyzék	211
Források és forráskiadványok	215
I. A Magyar Országos Levéltárnak a nagyvárad szabadkőművességre vonatkozó anyaga	215
II. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület levéltára	215
III. Szabadkőműves periodikák	215
IV. Szabadkőműves irodalom	216
<i>Táblázatok</i>	218
<i>A nagyvárad László király páholy tagsága az 1920. május 18-i felosztatáskor</i>	218
<i>A Bihar páholy tagsága az 1920. május 18-i betiltásakor</i>	220
<i>Kimutatás a román impérium alatt működő Bihar páholy tagjairól</i>	221
<i>A nagyvárad Jezirah páholy tagsága. 1928</i>	222
<i>Névmutató</i>	225